

ЕКОЛОШКА КУЛТУРА У ПРЕДШКОЛСКИМ УСТАНОВАМА У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА ЕКОЛОШКЕ СВИЈЕСТИ

Јована Јовановић
Дајана Грубиша
Дијана Половина

Апстракт: Екологија у предшколској установи представља важну димензију образовања дјеце у раној доби. Овај концепт обухвата широк спектар активности, метода и приступа који се примјењују како би се најмлађим генерацијама пренијело разумијевање о природи, околини и важности очувања ресурса планете. Еколошко образовање у предшколским установама игра кључну улогу у обликовању будућих грађана освијешћених о еколошким изазовима и спремних за позитиван утицај на свијет око себе. Кроз интерактивне активности, едукативне игре, и практичне примјере, дјеца се упућују на то како боље разумјети природу и како се понашати према њој. Дјеца предшколског узраста су подстакнута да истражују биљни и животињски свијет, разумију циклусе природе, и развијају емпатију према животињама и природном околини. Такође, еколошки освијешћена предшколска установа подстиче сарадњу с локалним еколошким иницијативама и организацијама како би дјеца имала прилику учити из првих руку од стручњака и активно се укључивати у пројекте очувања природе.

Кључне ријечи: екологија, природа, дјеца, предшколски узраст, околина

Увод

Појам екологије и значај изучавања еколошких садржаја у предшколском васпитању и образовању дјеце

Екологија је постала једна од најхитнијих и најживљих области у хуманистичким и природним наукама. У драматичном ширењу опсега изван првобитне бриге о заједничком животу живих организама унутар природног окружења, сада је препознато да постоје екологије ума, информација, сензација, перцепције, моћи, партиципације, медија, понашања, припадности, вриједности, друштвена, политичка екологија као и многе друге (Hörl, 2017).

Припадници људског рода и физички и духовно бивају нераскидиво везани и ослоњени на своје окружење, на своју околину, односно на природу, а чији су и нераздвојни дио. Човјекова релација с његовим окружењем бива заснована на константној размјени која је онтолошка и егзистенцијална датост људског постојања (Alibegović, 2021).

Екологија је била од практичног интереса у раној људској историји. У примитивном друштву, сви појединци морали су да познају своју околину – то јест, да разумију силе природе и биљака и животиња око себе – да би преживјели. Почетак цивилизације се, заправо, поклопио са употребом ватре и других оруђа за модификовање животне средине. Због технолошких достигнућа, чини се да људи мање зависе од природног окружења за своје свакодневне потребе; многи од нас заборављају нашу континуирану зависност од природе за ваздух, воду и посредно храну, а да не спомињемо асимилацију отпада, рекреацију и многе друге услуге које пружа природа. Такође, економски системи, без обзира на политичку идеологију, вреднују ствари које су направила људска бића које првенствено доносе корист појединцу, али придају малу новчану вриједност добрима и услугама природе која користи нама као друштву (Odum & Barrett, 1971).

Ријеч екологија долази из грчког језика, у значењу окућница, дом, мјесто за живот (Beljo i sar, 2015). Екологија је првобитно дефинисана као „наука односа између организама и њихове околине“ (Bramwell, 1989). Екологија је заправо наука о околини.

Узимајући полазишну основу у разумијевању значења екологије као науци која проучава укупне процесе међудјеловања живих организама и њиховог природног окружења, било је

логично, слиједом спецификације и специјализације знања о природним и друштвеним феноменима нашега свијета живота, да дође до подјеле унутар екологије с обзиром на подручје или врсту живих организама чије се међудјеловање с околином жели анализирати. Стога је еколошка знаност подијељена на екологију биљака, екологију животиња и хуману екологију (Marković, 2005: 32).

У формирању еколошке културе савременог човјека важну улогу има систем еколошког образовања и васпитања. Он се налази у процесу стварања, а његова неопходност више је него очевидна. Еколошко образовање представља схватање проблема опште екологизације материјалне и духовне дјелатности друштва (Šehović, 2012).

Свако дијете и сваки човјек самим својим постојањем има право на чисту и здраву околину која му омогућује складан раст и развој (Pilarić, 2017). Еколошка свијест је духовна димензија еколошке културе и обухвата стечена знања и навике, усвојене вриједности, ставове и увјерења, прихватање норми о томе шта је у природној и друштвеној средини здраво и квалитетно, а шта није, како се здравље чува, а шта га угрожава, на који начин се у постојећим условима може побољшати свест и квалитет живота људи (Koković, 2010).

Глобални трендови, као што је проблем раста становништва, недостатак хране и воде, смањење обрадивог земљишта, онечишћење зрака, воде и тла те повећање опће потрошње ресурса по глави становништва, указују да је економско-еколошка будућност нашег планета неизвјесна (Črnjar i Črnjar, 2009).

Дјеца су заинтересована за природу и имају емоције према животињама, биљкама, земљи те је потребно осмислити подстицаје и стратегије за даљње истраживање усмјерено на околину. У предшколским установама дијете се сусреће с природним елементима (сјеме, биљке, вода, тло, вјетар, пијесак, ватра) као и рециклирањем отпадних материјала у нове. Другим ријечима, васпитно-образовни рад свакодневно укључује елементе природе, а дјеца откривају њене тајне (Strugar, 2021).

Веома је битно да дјеца буду свјесна биљног и животињског садржаја који се налази у њиховом окружењу, те да на еколошки свјестан начин истим приступају. Кроз историју људи су увијек били зависни од биљака. Оне су ту да нам дају потребан кисеоник, хране нас, уљепшавају околину и симболишу наша осјећања у различитим приликама (Ćurčić, Petronić i Janjić, 2017). Познавање самониклог биља има изузетно значајну улогу у развоју еколошке свијести код дјеце, омогућавајући им да боље разумију природни свијет и његову важност за околиш и живот на Земљи (Ćurčić i sar, 2017).

Утицајима еколошких процеса који се одвијају на нашој планети подложни су сви, па чак и технолошки најразвијенији и материјално најбогатији народи, јер дијелимо заједничке еколошке ресурсе независно од успостављених међудржавних граница. Будућност људске врсте зависи од тога да ли ћемо разумјети еколошко устројство света и сагласно изведеним закључцима, промијенити своје садашње непримерено понашање и прилагодити га будућим изазовима. Једино висока еколошка свест и знање могу гарантовати да, на њима засноване активности на заштити животне средине, могу да донесу позитиван исход (Rajić, 2016).

Еколошки садржаји у Програму предшколског васпитања и образовања Републике Српске

Нова, допуњена и измијењана, верзија Наставног плана и програма Републике Српске за предшколско васпитање и образовање је активна од 2022. године, те осим уводног дијела и дијела који се односи на планирање, документовање и евалуацију васпитно образовног рада, садржи још 5 дијелова, а исти су приказани у Табели 1.

Табела 1: Структура садржаја програма предшколског васпитања и образовања

АСПЕКТИ ДЈЕЧИЈЕГ РАЗВОЈА		ПОЉА ИСХОДА УЧЕЊА
I КОМУНИКАЦИЈА ПИСМЕНОСТ	–	1. Говорно изражавање
	ГОВОР,	2. Активно слушање и разумијевање
	И	3. Унапређење вјештина комуникације
		4. Рана писменост и развој графомоторике

II – ФИЗИЧКИ РАЗВОЈ И ЗДРАВЉЕ	1. Подстицање развоја крупне и ситне моторике 2. Брига о себи, свом здрављу и безбједности 3. Брига о свом окружењу и природи
III – ДРУШТВЕНИ И ЕМОЦИОНАЛНИ РАЗВОЈ	1. Појам о себи и властито ЈА 2. Односи са другима и припадање 3. Поштовање различитости 4. Вољно управљање властитим емоцијама и понашањем 5. Одговорност према себи и другима 6. Однос према раду (практичне активности и рутине)
IV – ОТКРИВАЊЕ И РАЗУМИЈЕВАЊЕ СВИЈЕТА	1. Ја и свијет у којем живим 2. Појаве и процеси у свијету који нас окружује 3. Чулно-перцептивна искуства 4. Истраживање и експериментисање (елементарна сазнања из науке) 5. Рана математичка писменост
V – УМЈЕТНОСТ И СТВАРАЛАШТВО	1. Подстицање музичке, ликовне, драмске и активности покрета 2. Креативно изражавање 3. Развијање доживљаја лијепог 4. Општа култура и познавање умјетности

Извор: Министарство просвјете и културе Републике Српске (2022). Програм предшколског васпитања и образовања. Бања Лука: Републички педагошки завод Републике Српске

Као што се може видјети из Табеле 1, у оквиру другог аспекта дјечијег развоја „Физички развој и здравље“ се дјеца детаљније упознају екологијом, посебно у оквиру дијела „Брига о свом окружењу и природи“. У оквиру дате теме, истакнута су седам исхода учења, односно дијете би требало да (Програм предшколског васпитања и образовања Републике Српске, 2022):

- показује интересовање за своје окружење, брине о чистоћи и уредности простора у којем борави.
- показује поштовање и љубав према свему живом и природи у цјелини.
- показује спремност за доношење еколошких одлука, еколошки мисли и дјелује на корист човјека и његовог животног окружења.
- показује интересовање за очување природе, градећи свијест о узајамној повезаности, зависности и узрочно-последичним везама у природи.
- показује разумијевање проблема угрожености природе и заузима заштитнички став према природи и свим живим бићима.
- посматра, експериментише и развија способност практичног дјеловања на подручју заштите, штедње природних ресурса, обнављања и унапређивања природе.
- идентификује различите врсте отпадног материјала, сортира га и рециклира.

Појединачни исходи учења, за дијете до 6 године, обухватају самосталност у сређивању и одржавању чистоће простора у којем борави (чисти своју собу, одлаже гардеробу и играчке на своје мјесто, учествује у уређењу мјеста за становање и дворишта); показује поштовање према природи и свему живом што га окружује; учествује у одређивању правила понашања према природи и свему живом што га окружује; поставља питања и разговара о свом окружењу и природним појавама; препознаје, разликује, описује, опонаша звуке у природи (грмљавина, киша, оглашавање животиња, шуштање лишћа, фијук вјетра, ходање по снијегу и сл.); уочава разлике у карактеристикама локалне околине, разговара о промјенама у природи у различитим годишњим добима; препознаје, разликује и описује природне појаве и процесе (кружење воде у природи, годишња доба, животни циклуси, својства воде, земље и ваздуха и сл.); демонстрира сазнања о заједничким стаништима одређених биљака и животиња и њиховој повезаности у „еколошке ланце“; демонстрира сазнања о улогама које поједине биљке и животиње имају у човјековом животу, познаје начине на које треба бринути о њиховом опстанку и развоју; демонстрира сазнања о значају шума за живот човјека и познаје начине да се оне очувају и обнове; преузима одговорност и брине о кућним љубимцима, уз надзор одраслих; брине о кућним и дворишним биљкама, уз надзор одраслих; препознаје штетне утицаје човјека на животну средину, разумије опасности и познаје начине да се штетне последице умање; демонстрира сазнања о начинима на које се загађује вода, земља и ваздух и поступцима за

смањење и избјегавање загађења; личним примјером показује спремност да штеди енергију и друге природне ресурсе (вода, папир, храна) и примјењује мјере за спречавање расипања топлоте, електричне енергије, воде за пиће, хране, одјеће, новца; разговара о начинима и поступцима помоћи угроженим биљкама и животињама (црта листу поступака, прави склониште за птице...); уочава и разврстава отпатке, одлаже их на за то предвиђена мјеста, рециклира (Програм предшколског васпитања и образовања Републике Српске, 2022).

Еколошке активности предшколске групе вртића „Радост“ Братунац

У овом поднаслову ће бити ријечи у еколошким данима у вртићу; то је вријеме када дјеца заједно са својим васпитачима преузимају активну улогу у очувању околине и промовисању еколошке свијести. Ови дани су прилика за дјецу да науче о важности бриге о природи и одрживом развоју на начин прилагођен њиховом узрасту (Слика 1).

Слика број 1: Еколошки дани у вртићу „Радост“ Братунац

Извор: аутор

У центру догађаја је чишћење градског стадиона, гдје дјеца марљиво прикупљају смеће и бацају га у вреће за рециклажу. Ова активност их учи одговорности према околини и еколошком одржавању спортских терена. Након чишћења стадиона, дјеца се премјештају у двориште вртића, гдје ће посадити цвијеће. Ово је прилика да науче о важности зелених површина и љепоте природе. Васпитачи пажљиво воде дјецу кроз процес садње цвијећа, објашњавајући им како биљке доприносе чистијем ваздуху и љепшој околини.

Дјеца предшколског узраста из вртића "Радост" у Братунцу имала су изузетну прилику да посјете извориште и шеталиште "Губер" у Сребреници (Слика 2). Ово путовање представља не само обични излет, већ искуство које има дубље значење и утицај на развој дјече. Посјета изворишту и шеталишту "Губер" пружа дјецу могућност да се повежу са природом, истраже своје окружење и упознају се са локалним културним наслеђем. Кроз овакве активности, дјеца стичу нова знања о природи, биљном и животињском свијету, али и о историји и традицији Сребренице. Ова искуства имају дубок утицај на дјечји развој и обликују њихову перцепцију свијета.

Слика број 2. Посјета изворишту и шеталишту "Губер" у Сребреници
Извор: аутор

Еколошко образовање у предшколским установама има дубок и вишеструки значај. Прије свега, пружа драгоцјене увиде у тренутно стање еколошког образовања код најмлађих. На основу ових сазнања, могуће је унаприједити програме и активности како би се дјеци пружила боља обука о важности очувања природе.

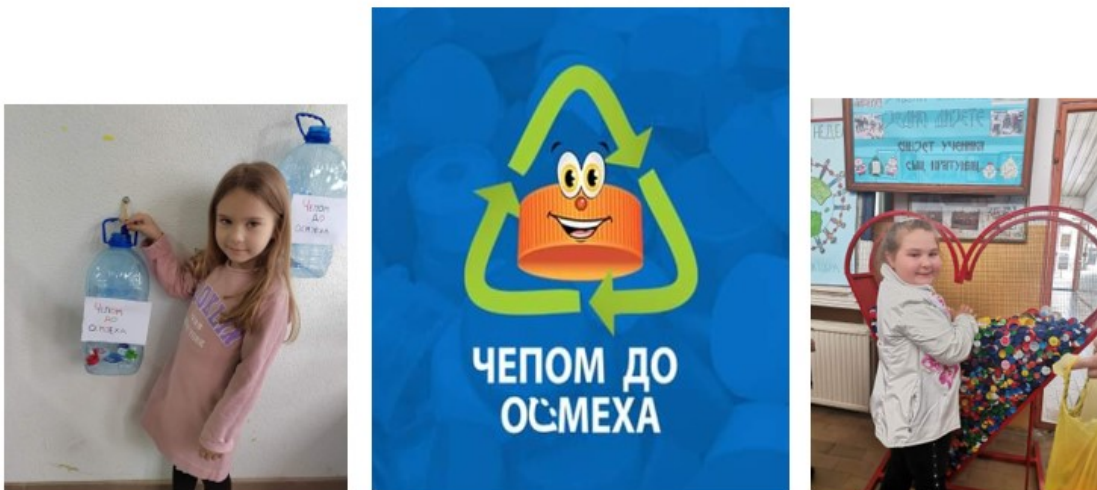
Када дјеца имају прилику да истражују природу, њихова знатижеља и радозналост се буде. Они постају истраживачи, посматрачи и откривачи. Сваким кораком, сваким новим открићем, њихова сва чула су укључена. Видјети дјечје очи пуних дивљења док посматрају цвијет или слушају звук шумског потока, доноси радост и инспирацију.

Осим тога, посјета природи има и дубљи емоционални утицај на дјецу. Природа је извор смирености, мира и хармоније. Она их повезује са својим коријенима и подсећа их на то да су дио нечега већег и комплекснијег од себе самих. Дјеца постају свјесна љепоте и рањивости природе, развијајући емпатију и бригу према њој. Ова веза са природом помаже дјечи да развију своју емоционалну интелигенцију и самопоштовање.

Уз то, посјета изворишту и шеталишту "Губер" пружа дјечи прилику за развој социјалних вјештина. Они уче како да комуницирају, сарађују и раде у групи. Кроз заједничко истраживање природе, дјеца уче да слушају и поштују мишљења других, размјењују идеје и рјешавају проблеме заједно. Ова искуства подстичу развој социјалне интеракције, међусобног повјерења и тимског духа.

Свуда у свијету, рециклажа је постала кључна компонента за очување околине и смањење негативних утицаја на планету Земљу. Исто тако, у предшколским установама, рециклажа игра изузетно важну улогу у образовању дјеце о еколошким вриједностима. Научити дјецу о значају рециклаже у врло раној доби има многе предности, како за дјецу, тако и за заједницу у цјелини.

Рециклажа помаже дјечи да развију свијест о очувању природе и одговорности према околини. Кроз овај процес, дјеца стичу основно разумијевање важности чувања ресурса и смањења отпада. Такође, уче да разликују различите врсте материјала и како правилно да их разврставају ради рециклаже (Слика 3).

Слика број 3. „Чепом до осмјеха“ – рециклажа у вртићу „Радост“ Братунац
Извор: аутор

Осим што помаже учењу, рециклажа подстиче креативност и маштовитост код дјете. Они често користе рециклиране материјале за израду умјетничких радова, играчака и других пројеката. Овај процес омогућава дјети да виде вриједност у стварима које се често сматрају отпадом, те да схвате да је поновна употреба кључна за очување ресурса.

Кроз активности попут сортирања рециклабилног отпада, прављења рециклираних умјетничких дјела, и употребе рециклираних материјала у свакодневним пројектима, дјеца постају свјеснија своје улоге у заштити околине. Такође, ови принципи се преносе на њихове породице, што доводи до ширег позитивног утицаја на заједницу.

Овај приступ такође помаже васпитачима и предшколским установама да остваре своје еколошке циљеве и да постану примјери одрживог приступа у образовању. Рециклажа у предшколским установама не само што доприноси очувању природе, већ и обликује нове генерације које су свјесне еколошких изазова и спремне да предузму акцију како би допринјеле одрживијем будућем друштву.

Кроз ове активности, дјеца постају мали еколошки чувари. Њихова свијест о очувању природе и рециклажи расте, а они постају узор својим вршњацима и породицама. Рециклажа није само задатак, већ и дио њихове свакодневнице и културе у вртићу.

Развој еколошке свијести код дјете предшколског узраста

Еколошка свијест међу дјецом у вртићима представља кључну компоненту образовног процеса, често се перципира као темељна вриједност која би требала бити инкорпорисана у васпитање и образовање малишана. Еколошка свијест представља свеобухватан приступ разумијевању и бризи о околини, природи и одрживости. Њено његовање међу најмлађим члановима друштва има потенцијал да обликује будуће генерације које ће бити одговорније према природи и околини у којој живе. Вртићи играју кључну улогу у почетном образовању дјете и могу послужити као изврсна платформа за развијање еколошке свијести.

Висока стопа подршке програмима посвећеним екологији у вртићима потврђује важност оваквих иницијатива у образовању најмлађих генерација и њихову улогу у развоју еколошке свијести код дјете. Ова пракса има потенцијал да позитивно утиче на будуће генерације које ће бити боље припремљене за изазове очувања околине и еколошке одрживости. Дјеца требају бити оснажена да разумеју изазове с којима се суочава природа и свијет око њих, те да развијају љубав и одговорност према околини. Стога је овакав приступ важан за обликовање будућих генерација које ће бити спремне за суочавање с еколошким изазовима.

Одржавање околине и одговорно управљање отпадом су кључне компоненте еколошке обуке и важне су за будуће генерације. Стога је потребно да се вртићи и сличне институције

посвете развијању ових важних еколошких пракси како би се подржало очување околине и створили одговорни грађани од најранијих година.

Дизајнирање простора и имплементација програма који промовишу еколошку свијест међу дјецом може имати позитиван утицај на развој њиховог односа према природи и еколошкој одрживости. Стога је важно размотрити како се ова пракса може проширити и унаприједити унутар вртићког система како би се осигурало да што више дјеце има прилику учити кроз практично искуство с природом.

Закључак

Имплементација еколошких садржаја у предшколским установама помаже у развоју цјеловитог приступа образовању дјеце. Развијање еколошке свијести међу дјецом већ од најранијих година има кључан значај за очување околине и обликовање будућих генерација одговорних грађана. Дјеци је потребно вријеме да се упознају с екологијом своје природне околине, али и еколошким проблемима у свијету. Ово је континуиран процес који се одвија кроз различите активности и искуства. Кроз истраживање природе, приче о биљкама и животињама, игре које промовишу очување природе и еколошку свијест, дјеца могу научити како да се брину о околини и свијету око себе. Такође је важно да се ученици упознају с очувањем природе и еколошким иницијативама како би развили емпатију према природи.

Имплементација еколошког наслијеђа у предшколске установе пружа бројне предности. То помаже дјеци да развију свијест о значају очувања природе, стекну знање о еколошким изазовима и развијају одговорност према околини. Упознавање са еколошким наслијеђем подстиче развој креативности, маште и еколошке свијести код дјеце, пружајући основу за разумијевање и поштовање природе.

Еколошко наслијеђе треба бити интегрални дио програма предшколских установа, а васпитачи и образовни радници требају бити оспособљени за адекватну имплементацију. Кроз разнолике активности, посјете природним резерватима, организацију еколошких радионица и сарадњу са локалним еколошким организацијама, дјеца ће имати прилику да се директно сусретну са еколошким наслеђем и да га доживе на аутентичан начин. Ово укључује организовање природних излета, гостовање еколошких стручњака, организацију еколошких догађаја у предшколским установама и сарадњу са локалном заједницом.

Сарадња са родитељима и широм заједницом је кључна. Родитељи могу подијелити своје знање, те дјецу подстицати да буду еколошки свјесни и да се еколошки понашају, док локалне организације и умјетници могу пружити подршку и допринијети богатству еколошких искустава дјеце.

Литература

- Alibegović, A. (2021). Čovjek i njegova okolina—osnovni pojmovi i problemi socijalne ekologije. In *Razumijevanje društva* (pp. 217-227). Fakultet političkih nauka-Univerzitet u Sarajevu.
- Beljo, J., Herceg, N., & Mandić, A. (2015). Biotehnologija i ekologija. *Mostariensia: časopis za društvene i humanističke znanosti*, 19(1), 83-92.
- Bramwell, A. (1989). *Ecology in the 20th Century: A History*. New Haven, USA: Yale University Press.
- Črnjar, M., & Črnjar, K. (2009). *Menadžment održivoga razvoja: ekonomija-ekologija-zaštita okoliša*. Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci.
- Ćurčić, M., Petronić, S., Janjić, N. (2017). Komunikacija između biljaka i njihovog okruženja Mit ili stvarnost. *Nova škola, časopis za teoriju i praksu savremene škole i predškolsstva*, br. XII (1), 2017, str. 7-13. DOI 10.7251/NSK1701007C.
- Hörl, E. (2017). Introduction to general ecology. *ders.(Hrsg.): General Ecology. The new ecological paradigm*, S, 1-73.
- Koković, D. (2010). Ekologija kao način života. *Svarog: Časopis za društvene i prirodne nauke*, 1(1), 75-84.

- Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske (2022). *Program predškolskog vaspitanja i obrazovanja*. Banja Luka: Republički pedagoški zavod Republike Srpske.
- Odum, E. P., & Barrett, G. W. (1971). *Fundamentals of ecology* (Vol. 3, p. 5). Philadelphia: Saunders.
- Pavlović, S. (2006). Marković Danilo Ž.: Socijalna ekologija: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005. *Teme*, 30(3), 505-508.
- Petronić, S., Govedarica Lučić, A., Ćurčić, M., Bratić, N. i Perković, G. (2017). *Samoniklo ljekovito bilje*. Istočno Sarajevo: Poljoprivredni fakultet.
- Pilarić, M. (2017). *Odnos djece predškolske dobi prema prirodi* (Doctoral dissertation, University of Pula. Faculty of Educational Sciences).
- Rajić, D. (2016). Kreativna ekologija. *Autorsko izdanje, Beograd*.
- Strugar, A. (2021). *Biološko-ekološko poučavanje djece predškolske dobi izradom 3D modela* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Teacher Education).
- Šehović, S. (2012). Uloga ekološkog obrazovanja u zaštiti i unapređivanju životne sredine. *Danubius*.
- Vasta, R., Haith, M., Miller, S. A. (2005). *Dječja psihologija: moderna znanost*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

ECOLOGICAL CULTURE IN PRE-SCHOOL INSTITUTIONS AS A FUNCTION OF DEVELOPING ENVIRONMENTAL AWARENESS

Abstract: Ecology in preschool is an important dimension of children's education at an early age. This concept encompasses a wide range of activities, methods and approaches that are applied to convey to the youngest generations an understanding of nature, the environment and the importance of preserving the planet's resources. Environmental education in preschool institutions plays a key role in shaping future citizens aware of environmental challenges and ready to positively influence the world around them. Through interactive activities, educational games, and practical examples, children are instructed on how to better understand nature and how to behave towards it. Preschool children are encouraged to explore plant and animal life, understand the cycles of nature, and develop empathy for animals and the natural environment. Also, the ecologically aware preschool encourages cooperation with local environmental initiatives and organizations so that children have the opportunity to learn first-hand from experts and actively participate in nature conservation projects.

Keywords: ecology, nature, children, preschool age, environment